

CHRIST KLEP

**DE LANGE
BEVRIJDING VAN
NEDERLAND**

september 1944 – juni 1945

Boom – Amsterdam

Afbeelding omslag: Overal in Nederland zetten de Duitsers stukken land onder water om de geallieerden te dwarsbomen (Beeldbank WO2 / NIOD)
Ontwerp omslag en binnenwerk: Mijke Wondergem
Verzorging binnenwerk: Bas Reijnen

© 2025 Christ Klep | Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Auteursrecht ten aanzien van tekst- en datamining en machinelearning is nadrukkelijk voorbehouden. Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bijvoorbeeld een (digitale) leeromgeving of een reader in het onderwijs (op grond van artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl.

No part of this publication may be reproduced in the context of text and data mining for any other purpose which is not expressly permitted by law without the written permission of the publisher.

ISBN 978 90 2447 033 4
NUR 680

www.boom.nl

INHOUD

Inleiding – De lange bevrijding 7

1 De bevrijding in zicht: van D-day tot Dolle Dinsdag 13

De strategische betekenis van Nederland 23 // Voorbereiden op Overlord:
spooklegers en ‘grappige’ voertuigen 25 // ‘OK, we’ll go!’ 28 //
De uitbraak uit Normandië 35 // Brussel–Antwerpen–Nederland...?
De enerverende snelweg naar Dolle Dinsdag 40 // Breed front,
smal front? 45

2 Het zuiden van Nederland bevrijd 49

Te land en in de lucht: operatie Market Garden 53 // Een deuk in het
front en lange flanken: West- en Midden-Brabant en Noord-Limburg 68 //
The Battle of the Scheldt: eindelijk toegang tot de havens van
Antwerpen 78 // Een tussenbalans: Nederland beneden
de rivieren – vrijwel geheel – bevrijd 88

3 De strijd boven de grote rivieren 93

West-Nederland en de Hongerwinter 96 // Hitlers laatste wanhopige gok:
het Ardennenoffensief 98 // De opmars hervat: het Rijnland-offensief 106 //
Op naar Oost- en Noord-Nederland 112 // De Veluwe vrij, hongerend West-
Nederland en de Duitse overgave 118 // De uitgestelde bevrijding van de
Waddeneilanden 126 // Het geweld houdt nog niet helemaal op en de
Duitse aftocht 129 // De verbrokkelde bevrijding – epiloog 136

4 Burgers, soldaten en de bevrijding van Nederland 141

Burgers en hun bevrijders 144 // Nederland als doelwit – de militaire logica achter geweld in dienst van de vrijheid 149 // Het DNA van onze bevrijders 157 // Misdaden en plunderingen 162 // Zwarte soldaten en nieuwe vragen 171 // De geïmporteerde bevrijding van een kleine bondgenoot 174 // De verbrokkelde herinnering 180

Noten 193

Bijlagen 205

Geallieerde opmars in het westen 1944-1945 205

Frontlinies in Nederland 28 september – 10 november 1944 206

Bevrijding Oost- en Noord-Nederland 207

Literatuur 209

Illustratieverantwoording 213

Register 215

INLEIDING

DE LANGE BEVRIJDING

Op D-day, 6 juni 1944, schalt vanuit Londen een krakende stem door de radio: ‘Hier Radio Oranje, stem van strijdend Nederland. Troepen van het geallieerde expeditieleger zijn hedenmorgen geland op de Franse kust.’ De invasie was begonnen! Helemaal onverwacht kwamen de geallieerde landingen in Normandië nu ook weer niet. Voor de Nederlanders noch de Duitsers. Achter hun kustverdedigingslinie, de Atlantikwall, wachtten de Duitsers al een tijdje op de grote geallieerde aanval die nazi-Duitsland vanuit het westen in de tang moest nemen. In het oosten rukte het Rode Leger steeds verder op. Nu was het de vraag hoe snel de geallieerden de circa zeshonderd kilometer vanaf Normandië tot aan de Nederlandse grens zouden overbruggen. Nederland snakte naar de bevrijding. Langzaamaan sijpelde er meer nieuws binnen. Nederlanders drukten hun oor verwachtingsvol tegen de illegale radio’s. Een verzetsman schreef in zijn dagboek: ‘Van zes tot kwart over tien hebben we vrijwel ononderbroken Londen gehoord. Duits, Nederlands, Frans, Engels en weer Duits – gretig verslinden we de nieuwste berichten. “Lieve Here, wilt U de Tommies [Engelsen, ck] helpen, om Jezus wil, Amen!”’¹

De onvoorwaardelijke overgave van nazi-Duitsland. Dat was het doel dat de geallieerden zich in 1943 hadden gesteld: een in hun ogen gerechtvaardigde kruistocht tegen een onmenselijk regime. Op zijn bevrijding had Nederland zelf weinig invloed. In de geallieerde planning zou de strijd pas een jaar na D-day ons land bereiken.

In werkelijkheid stonden de geallieerde troepen al begin september 1944 aan de Nederlandse zuidgrens. Geallieerde en Duitse militaire beslissingen bepaalden vervolgens hoe het land daadwerkelijk zou worden bevrijd. Deze bevrijding kreeg een uitermate verbrossend, soms zelfs versnipperd karakter en zou van september 1944 tot en met juni 1945 duren. Ook na de Duitse overgave in mei 1945 was de oorlog voor veel Nederlanders nog niet voorbij. Er zouden nog veel slachtoffers vallen.

8 Over de bevrijding van Nederland is al veel geschreven. Deze episode in onze geschiedenis blijft ons fascineren. Was de bevrijding een louterend keerpunt of bleef alles toch vooral zoals het was? Waar sloeg het geweld toe en waar niet? Bovendien wordt nog steeds een boeiende discussie gevoerd over de geallieerde strategie en de wijsheid van sommige militaire besluiten. Amerikaanse en Britse hoge omes gingen elkaar na de oorlog in een ware 'battle of the memoirs' te lijf. 'De welwillende lezer zou eruit kunnen opmaken,' schreef militair historicus Ben Schoemaker treffend, 'dat het Europese oorlogstoneel eigenlijk te klein is geweest voor zoveel militaire kopstukken.'² Intussen is wel duidelijk dat historici de geallieerde oorlogsinspanning niet langer eensluidend strikt positief beoordelen.

Ook omdat de bevrijding vooral 'van buitenaf' kwam, was herdenken nog niet zo'n eenvoudige aangelegenheid. Onze overzeese bevrijders werden overstelpt met dankbaarheid en ongebreideld tot helden geboetseerd. Na de Russische aanval op Oekraïne in februari 2022 ontplooidde de NAVO steeds meer troepen in Oost-Europa ter afschrikking. De bevrijding in 1944-1945 hielp om deze inzet te rechtvaardigen. Zo sprak de commandant van het Duits-Nederlandse tankbataljon in de zomer van 2024:

Maar waar ik me wel aan stoer is de vanzelfsprekendheid waarmee we vrijheid en veiligheid beschouwen. Bij het afgelopen appel [bijeenroepen van de manschappen, СК] heb ik het nog een keer aangehaald bij mijn militairen, naar aanleiding van tachtig jaar D-day op 6 juni. De militairen die aan D-day meededen kwamen ook ergens anders vandaan en hadden ook niet direct de behoefte om ons daar ter plekke te bevrijden, maar ze hebben het wel

gedaan. Daar hebben we nog steeds veel aan te danken. Die dankbaarheid, daar gaat het mij om.³

Dankbaarheid dus. En besef wat vrijheid eigenlijk inhoudt. Maar wie waren eigenlijk onze bevrijders? Waren het inderdaad de spreekwoordelijke ridders op het witte paard? Hoe kwamen ze op Nederlands grondgebied terecht? Wat ging er door hun hoofd?

De verbrokkeling van onze bevrijding weerspiegelde zich ook in de historische literatuur. Pas vijftien jaar na de oorlog verscheen de eerste alomvattende monografie *Bevrijding van Nederland, 1944-1945* van generaal-majoor b.d. Ben Koning.⁴ Deze spannende kroniek paste in de inmiddels losgebarsten Koude Oorlog: warme dankbaarheid richting Amerikanen, Britten en Canadezen, afgewisseld met oproepen tot waakzaamheid tegenover het nieuwe gevaar uit het oosten, nu van de communisten. In de decennia na de oorlog verschenen in de vs, Canada en Groot-Brittannië meerdelige *official histories* over de Tweede Wereldoorlog die voor het grotere plaatje zeer bruikbaar zijn. In zijn zestien duizend bladzijden tellende monumentale serie *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog* besteedde Loe de Jong welgeteld 250 pagina's aan de strijd op Nederlands grondgebied.⁵ Zijn insteek was eerder politiek en maatschappelijk dan militair. In 1995 verscheen de omvattende studie *De bevrijding van Nederland 1944-1945. Oorlog op de flank*.⁶ De afgelopen decennia zagen vele honderden monografieën en deelstudies over de bevrijding het daglicht. Vrijwel elke regio, stad of dorp heeft intussen de bevrijdingsgeschiedenis geboekstaafd. Deze variëteit weerspiegelt het verbrokkelde karakter van onze bevrijding.

De lange bevrijding van Nederland. September 1944-juni 1945 volgt het strijdverloop vanaf D-day tot het moment waarop geallieerde militairen ten langen leste ook op de laatste twee Waddeneilanden arriveren in juni 1945. De verschillende militaire niveaus – strategisch, operationeel en tactisch – worden tot een geheel gesmeed. Het was dit samenspel van militaire besluiten dat bepaalde hoe en wanneer het volgende stuk Nederlands grondgebied zou worden bevrijd. In geen ander West-Europees land was de bevrijding zo langdurig en verbrokkeld. Ook qua variëteit aan militaire operaties is ons toch

kleine land uitzonderlijk: de grootste luchtlanding van de oorlog, amfibische operaties, kleinschalige infanteriegevechten, een stellingoorlog langs de grote rivieren en een blitzkriegachtige opmars in Oost- en Noord-Nederland. Om West-Nederland werd zelfs helemaal niet gevochten. De geallieerden bevrijdden Nederland niet omdat het een kleine en laf overvallen bondgenoot was. Voor de geallieerden stond één doel voorop: nazi-Duitsland en de Wehrmacht militair op de knieën dwingen, resulterend in een onvoorwaardelijke overgave. Dit uitgangspunt was ook voor de bevrijding van Nederland van doorslaggevend belang. Om deze reden bleek bijvoorbeeld West-Nederland (Festung Holland) in mei 1945 nog stevig in Duitse handen.

10 Dit boek deelt de bevrijding van Nederland om te beginnen op in drie tijdvakken. Hoofdstuk 1 richt zich op de periode tussen D-day en het moment waarop geallieerde troepen begin september 1944 de zuidgrens naderen. Toch nog betrekkelijk onverwacht komt Nederland als belangrijk strijdtoneel in beeld. Hoofdstuk 2 heeft operatie Market Garden als startpunt en sluit af met de verstarring van het front langs de grote rivieren in de winter van 1944-1945. Dan is Nederland in feite in tweeën gehakt: in het zuiden wordt hortend en stotend de bevrijding gevierd, boven de grote rivieren duurt de bezetting voort en heerst in West-Nederland de Hongerwinter. Hoofdstuk 3 begint met de hervatting van het geallieerde offensief vanuit het Rijk van Nijmegen en eindigt met de Duitse capitulatie. Voor veel Nederlanders is de Duitse overgave echter nog niet het einde van bezetting en oorlogsgeweld.

Hoofdstuk 4 ten slotte heeft een meer beschouwend karakter. Dit hoofdstuk stelt scherp op onze bevrijders en op de verwerking van de bevrijdingsepisode na de oorlog. Dankbaarheid tegenover 'de jongens van alle einden der aarde' was een eerste en wellicht logische reflex. We willen jullie bedanken, schreef het weekblad van de Stoottroepen (zie p. 179) *Strijdend Nederland* in mei 1945:

Goed gedaan! Eind goed, al goed!

Maar wij willen jullie eerlijk zeggen, dat wij soms erg bang zijn geweest. Wij konden niet alles weten en overzien en daarom leefde vaak obsedeerend in onze, door het lijden van de laatste jaren schuw geworden harten de beklemmende vraag of jullie niet te

laat zouden komen voor de miljoenen van ons, die op een klein stukje Vaderlandschen bodem waren overgeleverd aan de ongenade van water, honger en . . . . . ROOVERS!

Nu weten wij, dat jullie het goed hebben gedaan en . . . . .

En een snik van liefde en strijd belet ons het machtige gevoel, dat ons doorstroomt, uit te spreken. Rust zacht, jongens, die gevallen zijn in dezen vreeselijken strijd. In het hart van ons volk is een eerezuil voor jullie opgericht.⁷

Kritische vragen bleven echter vooral de laatste decennia niet uit. Volgens sommige historici vielen de geallieerden wel erg fantasieloos terug op hun materiële overwicht aan tanks, kanonnen en vliegtuigen en daarmee op ongebreideld 'bruut geweld', met alle gevolgen van dien voor de Nederlandse burgers die smachtend wachtten op hun bevrijders. Al te vaak werd de euforie van de bevrijding gesmoord in verwoesting en menselijk leed. Waren alle bevrijders trouwens wel die spreekwoordelijke smetteloze redders geweest? Ook hier die zo typerende verbrokkeling en versnippering. Zoals altijd na ingrijpende gebeurtenissen verschuiven meningen en invalshoeken in de loop der jaren. Ook vandaag de dag is Nederland nog niet klaar met de Tweede Wereldoorlog en de bevrijding. Dit boek is een handvat om deze ingewikkelde en gevoelige episode in onze geschiedenis aan te pakken.

11

Christ Klep
Oudenbosch, november 2024